

besides such essentially important skills as an ability to use a target language and translation technology efficiently, the readiness to be a so-called “universal soldier” who knows the rules of professional and interpersonal communication between the representatives of different linguacultures. This competence proves to become an integral part of the whole professional translation competence.

ЛИТЕРАТУРА

1. Комиссаров, В. Н. *Перевод и языковое посредничество* / В. Н. Комиссаров // *Тетради переводчика : научно-теоретический сборник ; вып. 21 ; под ред. Л. С. Бархударова*. – М. : Высш. шк., 1984. – С. 18–26.
2. Латышев Л. К. *Технология перевода : учеб. пособ. по подготовке переводчиков (с нем. яз.)* / Л. К. Латышев. – М. : НВИ – ТЕЗАУРУС, 2000. – 280 с.
3. Митягина В. А. *Перевод как трансфер коммуникативных действий* / В. А. Митягина // *Коммуникативные аспекты современной лингвистики и лингводидактики : материалы Междунар. науч. конф., (Волгоград, 8 февр. 2012 г.) / сост. : А. В. Простов, Н. Н. Остринская [и др.] ; ВолГУ, ВГСПУ. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2012. – С. 26–33.*
4. Сдобников В. В. *Теория перевода : учеб. [для студ. лингв. вузов и факультетов иностранных языков]*. / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. – М. : АСТ : Восток – Запад, 2006. – 448 с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация : золотая серия).
5. Усачева А. Н. *Когнитивная деятельность переводчика* / А. Н. Усачева // *Подготовка переводчика : коммуникативные и дидактические аспекты : монография ; под общ. ред. В. А. Митягиной, коллектив авторов*. – Волгоград : Изд-во Волгоградского госуд. ун-та, 2011. – С. 36–65.
6. Inghillery M. *Aligning Macro- and Micro-Dimensions in Interpreting Research* / M. Inghillery // *Translation Research & Interpreting Research : Traditions, Gaps and Synorgies / Edited by Christina Schöffner. Multilingual Matters, 2004. – P. 71–76.*
7. Jones R. *Conference Interpreting Explained* / R. Jones. – UK, Manchester : St. Jerome Publishing, 2002. – 142 p.
8. Mason I. *Conduits, Mediators, Spokespersons : Investigating Translator/Interpreter Behaviour* / I. Mason // *Translation Research & Interpreting Research : Traditions, Gaps and Synorgies / Edited by Christina Schöffner. Multilingual Matters, 2004. – P. 88–97.*
9. Mayer B. *Interpreting Proper Names : Different Interventions in Simultaneous and consecutive Interpreting?* / B. Mayer // *Zeitschrift für Translationswissenschaft und Fachkommunikation. Nr. 1 / herausgegeben von Leona Van Vaerenbergh und Klaus Schubert, 2008 – S. 105–122. Режим доступа : <http://www.trans-kom.eu/> ; Дата доступа : 18.03.2013 г.*

О. І. Приймачок

УКРАЇНСЬКІ ЕТНОЛІНГВІСТИЧНІ МАРКЕРИ В РОСІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Етнолінгвістика як особливий напрямок мовознавства вивчає специфічні стосунки мови та ментальності того народу, що є її творцем і носієм. Початки етнолінгвістичних пошуків (у її широкому розумінні) знаходимо в роботах таких корифеїв слов'янської філології, як Ф. І. Буслаєв, О. О. Потебня та ін. Із часом зазначена проблематика знаходить нові обрії, тим більше, що і самі народи, і їхні мови перебувають у постійних і різноманітних контактах, одним із різновидів яких завжди був і є переклад. Художній переклад має особливий статус, адже крім забезпечення контактних і пізнавальних функцій, він виконує цілу низку естетичних завдань. Тому сьогодні художній переклад визначають як «найважливішу форму літературних і культурних зв'язків у сучасному світі, як провідний фактор літературного взаємопізнання» [1, с. 206]. Не викликає жодних сумнівів те, що художній переклад – це складний творчий процес, у котрому перекладач мусить перейнятися всіма тонкощами змісту і форми оригіналу та створити зовсім новий текст, де в ідеалі всі ці тонкощі мають бути збережені. Однак ідеальних перекладів не існує хоча би в тому сенсі, що не все можна перекласти, бо далеко не все в одній національній культурі та мові має прями відповідники в іншій. У перекладознавстві існує поняття безеквівалентних елементів, значна частина яких національно маркована. Як правило, такі неперекладні одиниці мають знаковий етнолінгвістичний характер, і знехтувати ними означає змінити естетику оригіналу, занепасти його національний колорит і знівелювати особливості ідіостилю автора.

У сучасних перекладознавчих студіях є чимало цікавих спостережень і справжніх знахідок щодо подолання певного мовного бар'єру, створеного безеквівалентною лексикою та іншими національно вартісними одинцями (С. Влахов, О. Гайнічеру, Р. Зорівчак, В. Коптілов, В. Радчук, С. Флорин та ін.). Ця проблема стосується будь-яких перекладів з будь-яких мов, однак розв'язується вона по-різному. На перший погляд може здатися, що близькість культур і мов (української та російської) автоматично знімає труднощі у передачі національної специфіки оригіналу. Визнаний класик міжслов'янського перекладознавства М. Рильський зазначав: «Усякий хоч трохи досвідчений перекладач знає,

що переклади з близьких мов – найтяжча річ. В'яже тут саме оця близькість мов, оця спокуса можливості перекладати слово в слово – можливості часто ілюзорної» [2, с. 141].

Мета цієї статті – виокремити і схарактеризувати українські етнолінгвістичні маркери в перекладі роману Михайла Стельмаха «Чотири броди» російською мовою [3]. Цей роман став останнім твором М. Стельмаха, у якому він ніби підсумовував і узагальнював свою попередню творчу працю. Поет і прозаїк, драматург і фольклорист, публіцист і кіносценарист, Михайло Стельмах є одним із тих, хто виводить українську літературу на світовий рівень. Перекладами його творів російською мовою займалися справжні майстри своєї справи: Н. Андрієвська, В. Россельс, Л. Сабадаш, І. Чеховська.

Зрозуміло, що ефективне відтворення тексту оригіналу іншою (навіть близькоспорідненою) мовою здійснюється не шляхом механічного пошуку лексичних чи граматичних відповідників, тим більше, що їх узагалі може і не бути. Художній переклад тому й має особливий статус і не належить до суто практичної міжмовної комунікації, бо він наділений естетичною багатозначністю. Ота естетика першотвору часом примушує перекладача навмисне відмовлятися від запропонованих словниками чи граматики еквівалентів, бо вони стилістично в цьому перекладі неприйнятні. Саме тоді у високохудожніх перекладах і з'являються національно марковані елементи, здатні зберегти той колорит першотвору, що робить його надбанням не тільки своєї культури і літератури, але й дозволяє ознайомити з ним іншокультурного читача.

Найяскравішим компонентом в арсеналі етнолінгвістичних одиниць є, безумовно, ономастикон художнього твору. Якщо в природній мові власна назва не пов'язана безпосередньо зі змістом, а лише з денотатом, то актуалізація цього зв'язку в поетичному мовленні стає одним із засобів характеристики персонажа, а не тільки його індивідуалізації та ідентифікації, як в узусі. Ономастичний простір роману «Чотири броди» представлений в основному антропонімами, більшість з яких (особливо якщо вони відрізняються від російських відповідників) у перекладі подано в автентичному українізованому варіанті. Наприклад: *Данило, Данилко, Миколка, Михайло, дед Корний, Василина, Дмитро Лелека, Івась, Левко Биленко, Юрко, Ганна, Ганнуся, Марко, Петрик, дядько Данила, Василь, Олена, Петро, Яринка, Оникий Безбородько, Микола Константинович, Демко*

Бойко, Гордий. Національні антропоніми в перекладі, як бачимо, здебільшого транслітеруються, що є нормою в сучасній перекладацькій практиці.

Мікротопонімів у романі небагато, вони так само транслітеруються: *Копай городка, Литинщина, Кругликово урочище, Золотая Луна*. Єдиний космонім у перекладі подано в українській традиції: *Далеко на той стороні, под Чумацким Шляхом, как на забытой картине, из синего вечера прорастает одинокая хата-белянка*.

З-поміж апеллятивної лексики (так звані реалії), напевно, найуживанішу тематичну групу складають типово українські назви осіб за ознаками статі, віку, спорідненості, свояцтва, родинного стану тощо. Без таких слів важко уявити собі традиційне українське село, з його патріархальними законами, типовими стосунками в родині, у побуті. Наприклад: *Только неряхи пялили глаза на дивчину: полоть и то в чистой сорочке выходит! Это она так парубков завлекает, – шипели завистницы, видя, что ни один из хлопцев не пропустит Оксану мимо... – Это что, так смешно, дядько? – сдвинул стрельчатые брови Ярослав. Время от времени какая-нибудь молодица бросалась к берегу, поднимая с травы беленький узелок. – Чего вы, батько, сегодня такой нетерпимый? Вечер добрый! Не прогоните примака? На татарском броді нежданно послышался всплеск весла: наверное, влюблённые молодята встречают свою ночку... Так хорошенько потряси года, милостивый государь и почтенный пан. Вот над казанком, под которым дышит пламя, склонилась бабуся. Может, сказать жинке, чтобы принесла вам повечерять? Я хоть и на деревянной ноге, а семьёй Бог не обидел: растут хлопцы, как на дрожжах! – Куда это вы, татуня, спозаранку уже потащились? Мама, а этот дядя не наш тато? – Девчатки, я не гостинца, а списочек принёс вам. – Добрый вечер, дедусь. На полатях зашевелился кто-то, потом на пол соскочил взлохмаченный хлопчик. – Ты ж только не очень болтай при ней, больше глазами да ресницами пряди – эта работа всем девчатам нравится.*

Наступну групу транслітерованих чи транскрибованих у перекладі реалій складає так звана побутова лексика на позначення понять, характерних для українського села першої половини ХХ століття. Це насамперед лексеми з конкретною семантикою знарядь праці, начиння, інструментів та пристосувань, природних та рукотворних об'єктів, продуктів харчування,

характерних для сільської місцевості та сільського господарства. Наприклад: *Ещё донныне седеет от печали **жито** над ханским и чёрным **шляхами**. Но и по сей день в **хатах-белянках**... печалются матери котовцев и червонных казаков... – Не я **Святой вечер** сделал грешным, – ответил отец и разлил в гранёные **чарки** настоящую на травах **горилку**. Они вошли в **садок**, где между тенями деревьев голубовато дымились промёрзшие лунные полянки. Оксана подошла к детям, поправила на них **ряднину**. Нынче вдоволь будет **ветряку** работы, намашется он крыльями, нагрохочется жерновами, приветливо встречая **хлебоборов**. Из чужой **криницы** легче воду черпать, чем свою выкопать. Ярника остановилась возле своих ворот, прислушалась к **хате** и к **клуне**... Лощинами да **левадками**...петляет Михайло и сторожко пробирается к своему жилищу. Подал голос старый бондарь, у которого **чуприна**, усы и борода закрыли всё лицо. Хоть бы не сговорились против него **цибульники**, как Лавринова пара. Неподальку от **бублейниц** и **пальяничниц** застонала лира...**Бублички** с маком, сами во рту тают! Повторите, что у людей уже есть чёрный хлеб и седая **пальяница**. Не протёрла ль на льду **чёботки**? Хата у меня весь год **чернобривцами** пахнет. Я тебе ещё торбочку принесу: там хлеб, кусок сала, **рушник**... Ещё возил твой батько будёновку для тебя и пучок душистой травы, которую называл **евшан-зельем** – зельем любви к родной земле. Магазанник... сбросил обшитую кожей **свитку**, завернул в неё сундучок и начал копать яму. С такими мыслями он вошёл в жилище, положил в карман свежую **пампушку**... Подходя к лесничеству, он вдруг остановился на **стежке** и вспомнил встречу с Данилом Бондаренко. – Хлопцы, прячьтесь по всем **закуткам**, а то Магазанник собирается войной на нас! Уже при луне он подошёл до одного из самых больших **ставков**, что вокруг был обсажен деревьями. Сегодня лесник приехал не столько покупать, сколько прицениться к **цибуле**. Выпьешь за косовицу, отпразднуешь **заяжинки**, да и думай о **кожухе**. Лодка уткнулась в берег, который так и высвечивал серебром **вербовых котиков**. Надо мужу **вечерю** готовить.*

Цікаво, що крім реалій-українізмів з конкретною семантикою в перекладі збережено чимало лексем з абстрактним значенням, наприклад: *Да нет сил отвернуться от богатства, хотя на нём и сидит его **лихо**. У Оксаны он хочет найти для себя душевный*

***затишек**, да вряд ли его душа где-нибудь найдёт покой. Теперь он нищим стоит перед своей **недолей**. – Это не я, это **доля** моя печалится... С какого же поля попало такое **диво** в ярмарочную суетню? Девушка всматривается фиалковыми глазами, в которых слились и доверие, и **сполах**, и вечерние чары. Тогда ещё верилось, что немецкие шарабаны привезут к нам и гетмана, и **самостийность**. Имея за плечами **торбу**, можно богатеть и такими **думками**. Ярослав прослышал, как показал себя Магазанник на службе в **державной варте**. **Хворобу** и гибель принесут они вам, холуям и предателям! Такі етнолінгвістичні елементи створюють специфічний настрій, бо звучать цілком по-українськи і разом з тим не сприймаються як зовсім чужі.*

Загальновідомо, що зменшувально-пестливі форми слів набагато частіше використовуються в українській мові, ніж у російській, особливо багата на них фольклорна традиція. Тож, враховуючи цей факт, перекладачі вводять до свого тексту такі лексеми, як *садок, зельечко, соловейко, криничка, чёботки, варенички, рученята, житечко, реченька, хлопчик, дивчинька, девчатки, дедусь, Ганнусенька* та багато інших.

Цілком логічно, що левову частку слів-реалій становлять іменники, бо називають предмети, явища й поняття. Тим цікавіше знайти в перекладі дієслова з виразно українським колоритом: *вечерять, кумовать, чумаковать, базаровать, дознаться, посновать, заклекотать, погломонить, журиуться, спровадить, насунуться* та інші. Для російського читача вони не є абсолютно чужими, бо практично всі мають спільнокореневі лексеми в російській мові.

Крім лексичних національно маркованих одиниць, у перекладі є кілька фразеологізмів, відтворених шляхом калькування зі збереженням найбільш значущих транскрибованих (транслітерованих) компонентів: *бесики заиграли, вербная неделя, играть в жмурки, увидет краешком ока, правда и кривда, думу думать, лихая година, гвалт на всё село, послала доля, злая година, чтоб не накликасть лиха, не куёте, не мелете, корова языком слизала. У той же спосіб збережено в перекладі й деякі паремії: *Пока у бабы спекутся кныши, у деда не станет души. Гуси-гусенята, возьмите меня на крылья. Пусть тебя доля хранит от недоли. Бабы коханы, продавайте онучи драни. Были, небылицы да разные дурницы.**

Якщо лексичні українізми досить часто

трапляються на сторінках російського перекладу роману «Чотири броди», то граматичні мають швидше епізодичний характер, що цілком закономірно, адже основною метою введення національно маркованих елементів оригіналу в цей переклад є максимально точно відображення народнопоетичної розмовної стихії, притаманної практично всім творам М.Стельмаха. Найчастіше по-українськи звучать звертання, у яких вжито кличний відмінок іменника. Наприклад: *Вот так, сынку, воевали мы за учеников твоих... Эй, хлопче, перевези! А ты, Сташе, насовсем? Чего тебе, божий человек? Нам, старче, некогда лясы точить. Ой, мама! Ой! – испуганно зазвенел голос девушки. Вот спасибо, парубче, что не придётся чужих собак дразнить. Роман, Романочку мой... Отзовись же, сыну, заговори... Ой, броде татарский, два берега, два солнца тут, а жизнь одна...*

Ще однією перекладацькою знахідкою для відтворення національного колориту можна вважати збереження в перекладі більшості присвійних прикметників, які російська мова, на жаль, поступово втрачає. Наприклад: *Оксанины очи, Оксанин Владимир, Оксанин двор, Ступачов наскок, Семёнов отпрыск, Стахова кровь, бесов гусак, попова груша*. Подекуди трапляються також синтаксичні конструкції з українськими прийменниками (*опричь сердца, до нашей хаты, смеёшься с дурня, про мужа, понад берегом, поза огородами*), частками (*аж, эге, эге ж*), вигуками (*ой лишенько!*).

У романі «Чотири броди» М.Стельмах більше двох десятків разів цитує українські народні пісні, деякі з них у повному варіанті, але більшість представлена тільки першим куплетом. Цілком природно і закономірно, що цей потужний український струмінь відтворюється перекладачем в автентичному вигляді.

Поняття еквівалентності чи адекватності художнього перекладу містить чимало складових, але найголовніше тут – передати ‘дух’ оригіналу, його національну естетику, а це неможливо без дбайливого збереження і майстерного відтворення різноманітних етнолінгвістичних елементів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Основы переводоведения : навчальний посібник / за ред. А.С. Нямцу. – Чернівці : Рута, 2008. – 312 с.*
2. *Рильський М. Мистецтво перекладу : статті, виступи, нотатки / М. Рильський ; упор. Г. Колесник. – К. : Рад. письменник, 1975. – 344 с.*
3. *Стельмах М. Четыре брода : авториз. перевод с украинского языка Н. Андриевской / М. Стельмах. – М. : Сов. писатель, 1983. – 496 с.*

В. М. Самусевич

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРНАЯ КАЗКА: МЕНТАЛІНГВІСТЫЧНЫ АСПЕКТ НА МАТЭРЫЯЛЕ КАЗКІ П.СІНЯЎСКАГА “ЗАЧАРАВАНАЯ ГАСПАДАРКА”

У канцы ХХ – пачатку ХХІ ст. у беларусістыцы з’явіўся шэраг прац, у якіх заўважаецца імкненне навукоўцаў перагледзець, пераасэнсаваць мінулае і прааналізаваць сучаснае для таго, каб у фальклоры, культурнай спадчыне знайсці вытокі беларускага менталітэту і духоўных каштоўнасцяў.

Адным з жанраў, цікавым для даследчыкаў ментальнасці, з’яўляецца казка. Казачная традыцыя ўяўляе сабой пэўную сістэму, творчую майстэрню, дзе акумулюецца і перадаецца ментальны вопыт ад пакалення да пакалення. Пры яе дапамозе адбываецца стварэнне, наакупленне, адбор і перадача рознага кшталту стэрэатыпаў, якія пастаянна ўзнаўляюцца, узбагачаючыся сучаснымі адценнямі. Найбольш выразна прадстаўляе новае і старое ў ментальным вопыце народа літаратурная казка, якая па сваёй прыродзе з’яўляецца жанрам індывідуальнай творчасці, заснаванай на калектыўнай. У тэксце літаратурнай казкі здзяйсняюцца ўсе сістэмныя сувязі маўленчых і ментальных адзінак, праяўляюцца кампазіцыйнаствараючыя і вобразна-выяўленчыя магчымасці, што ўключаюць нацыянальна-культурны кампанент.

У сувязі з гэтым паўстае неабходнасць шматаспектнага даследавання спецыфікі індывідуальна-аўтарскага стылю, які праяўляецца ў жанры беларускай літаратурнай казкі, з улікам сацыяльна-гістарычных, лінгвістычных і культуралагічных асаблівасцяў пэўнай эпохі. На нашу думку, цікавым будзе і далейшае вывучэнне гэтага жанру ў лінгвакультуралагічным, сацыялінгвістычным, псіхалінгвістычным аспектах.

Матэрыялам даследавання выбрана казка Пятра Сіняўскага “Зачараваная гаспадарка”, якая ўключана Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь у спіс літаратуры для вучняў 5-х класаў. Важным фактарам выбару гэтай казкі для даследавання стаў яе герой: “... *Жыў ды быў адзін беларус*”.

Літаратурная казка – гэта апавядальны жанр з чарадзеяна-фантастычным сюжэтам, з персанажамі рэальнымі і выдуманымі, з рэчаіснасцю рэальнай і казачнай, у якой па волі аўтара паднімаюцца эстэтычныя, маральныя, сацыяльныя “вечныя” праблемы. Казка Пятра Сіняўскага “Зачараваная гаспадарка” пры ўсім падабенстве да народнай (па тыповых для яе вобразах, асаблівасцях паэтыкі і